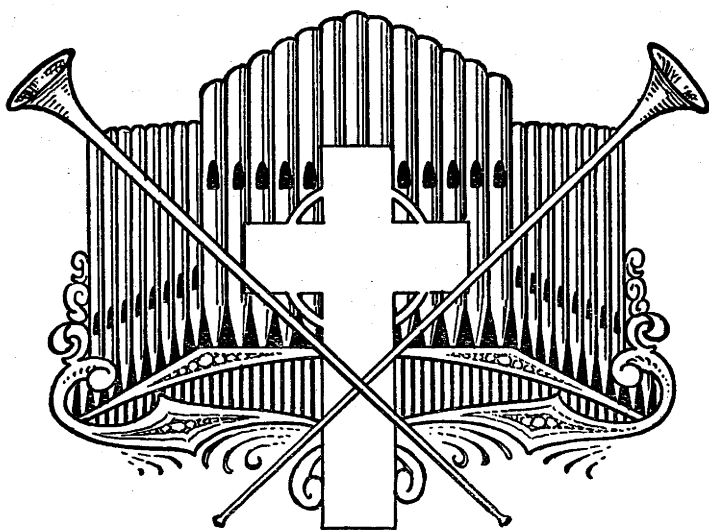

TIDSKRIFT
FÖR
KYRKOMUSIK
OCH
SVENSKT GUDSTJÄNSTLIV

ORGAN FÖR
SÄLLSKAPET KYRKOSÅNGENS VÄNNER
OCH
SVERIGES ALLMÄNNA ORGANIST- OCH KANTORSFÖRENING

UNDER MEDVERKAN AV INTENDENTEN *BENGT CNATTINGIUS*, LINKÖPING, PROFESSORN *OTTO OLSSON*, STOCKHOLM, KYRKOHERDEN, TEOL. LIC. *KNUT PETERS*, SÖNDRUM OCH MUSIKDIREKTÖREN *SVANTE SJÖBERG*, KARLSKRONA

UTGIVEN AV DOMKYRKOVICEPASTOR *ARTHUR ADELL*, LUND

15 Mars.

SJÄTTE ÅRGÅNGEN

1931

STOCKHOLM, SVENSKA KYRKANS DIAKONISTYRELSES BOKFÖRLAG

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

UPPSATSER.

	Sid.
Nattvardsförmaning ur then Swenska Messan	1
Till Nathan Söderbloms minne	97
A. Adell: Den gregorianska sången	17
— " — Svenskt Psalterium	99
— " — Den dagliga andakten	161
— " — Kyrkokalender	164, 175, 192
F. M. Allard: Kyrkosångsdagar i Oslo	187
B. Brilioth: O. Petris Svenska Mässa	49
B. Cnattingius: Kyrklig konst	45
— " — Samlingsverket Sveriges kyrkor	117
— " — Bysantinsk konst i Paris	138
— " — Kyrkokonstens ursprung	145
S. Estborn: Den svenska evangeliebokens andra kollektserie	107
M. Fornander: Engelbrektskörens Finlandsresa	92
J. Foss: Kirkemusik og organistuddannelse i Danmark	5
Första allmänna svenska kyrkomusikfesten i Finland	120
E. Liedgren: G. T. Lundblad	55
— " — Hymnologi	70
G. Lundborg: Är stråkinstrumentens renässans förestående?	2
C.-A. Moberg: Palestrina och palestrinastil	129
— " — P. Wagner	177
H. Mörtensson: En klassisk orgeltyp	114
G. Olsson Nordberg: Sparsamhet med verkningssmedlen	75
Orgelläktaren	65
K. Peters: Hymnologi	73
— " — Lektionstonerna enligt svensk 1500-talstradition	88
— " — Tidegärdsgudtjänsternas restaurering	19
E. Rodhe: Ord och sakrament	81
C. E. Rosenquist: Dietrich Buxtehude och hans verk	149
— " — Nordisk-tysk orgelvecka i Lübeck	171
D. Rudin: Dirigeringskonst	180
I Sahlin: Bachs största verk	165
G. Schedin: Orgelverken i St. Marienkirke i Lübeck	36
J. Silbermann: Resa i Tyskland och Österrike 1931	132
G. Svennung: Stråkinstrumentens renässans	41
I. Wallerius: Vår koralfråga	56, 66
— " — Prästens kyrkoskick	168
— " — Minnen från Pehr Eklund	185
P. Vretblad: Svensk orgelmusik i Balticum	169
W. Åhlén: Orgelfrågor	43
— " — Nederländsk orgelmusik	33

RECENSIONER.

A. LITTERATUR

	Sid.		Sid.
B. Ebel: Das älteste allemannische Hymnar	125	K. G. Fellerer: Der Palestrinastil und seine Bedeutung	129
E. Eidem: Vår frälsnings evangelium	173	K. G. Fellerer: Palestrina	129
K. Elis: Neue Orgeldispositionen	79	Jahrbuch für Liturgiewissenschaft	47
K. G. Fellerer: Orgel und Orgelmusik	141	H. Klotz: Über die Orgelkunst der Gotik	123
		M. Luther: Vorlesungen über d.	

	Sid.		Sid.
Hebräerbrief	47	<i>K. Skredsvik</i> : Den heliga mässan i Sverige	28
<i>Chr. Mahrenholz</i> : Die neue Orgel in St. Marienkirche Göttingen	142	<i>S. Städener</i> : Sju dagars andakt ..	47
<i>C. Nohrborg</i> : Luthersk psalmskatt	73	<i>O. E. Thuner</i> : Dansk Salmleksik- kon	70
<i>J. Roosval</i> : Romersk konst	79	<i>E. Wrangel</i> : Korstolarna i Lunds Domkyrka	60
<i>Th. Schrems</i> : Geschichte des greg. Gesanges in den prot. Gottesdien- sten	125		

B. MUSIKALIER

	Sid.		Sid.
<i>E. Axén</i> : Påsknatt	127	<i>J. Morén</i> : 12 nya motetter	126
<i>J. S. Bach</i> : Tre motetter	143	<i>N. O. Ruusted</i> : Tre psalmer	77
<i>L. Bergh</i> : 24 Koralforspil	124	— ” — 14 orgelkoraler	30
<i>S. Carlsson</i> : Kyrkokantat	77	<i>J. H. Roman</i> : Sinfonia di chiesa	174
<i>Homburger o. Wöldike</i> : Orgelmu- sik för gudstjenestebrug	124	<i>J. Rosenmüller</i> : Acht Begräbnis- gesänge	77
<i>H. Isaac</i> : Missa carminum	77	<i>H. Schütz</i> : Passionsoratorium ..	48
<i>O. Koppang</i> : Ved Orglet	142	<i>P. Vretblad</i> : Koralfantasi	78
Körsången	48,	Hymner och motetter	30, 77, 159
<i>H. Lindquist</i> : 30 preludier	159	Solosånger	159

MEDDELANDEN:

	Sid.		Sid.
Om Kyrkosångens Vänner 61, 64, 80, 127		Från Norge	64, 80, 178
Sveriges allmänna Organist- och Kantorsförening .. 16, 31, 143, 174		Från Finland	16, 64, 95, 120, 174
Sveriges Kyrkosångsförbund 32, 96, 128, 143		Från Tyskland	64, 80, 96
		Lägre Organistexamen	95, 140
		Nya Orglar	95, 160
		Val	63, 80, 127, 143, 160

BILAGOR:

	Häfte		Häfte
<i>Evangelisk Tidegård</i> : Completo- rium på lördag	4	<i>Evangelisk Tidegård</i> : Böner för den dagliga andakten	11

Tidskrift för Kyrkomusik och**Svenskt Gudstjänstliv**

Redaktionens adress:
Bredgatan 14, Lund. Tel. 658.
Postgiro 31495.

Expeditionens adress: Svenska Kyrkans
Diakonistyrelses Bokförlag, Stockholm 7.
Tel. Norr 324 05.
Postgiro 675.

Tidskriften utkommer med 1 nummer
den 15 i varje månad. För juli—augusti-
numren dubbelnummer den 1 augusti.

Prenumerationspris: å posten, i bok-
handeln eller direkt från förlaget: kr.
4: 50 pr år.

Annonspris: 20 öre pr mm. enkel spalt.
Rabatt vid större annons och vid upp-
reppning av annons i flera nummer.

Detta nummer innehåller bl. a. Mu-
sikdirektör *W. Ahlén*, Stockholm: Neder-
ländsk orgelmusik. — Musikdirektör *G.
Schedin*, Stockholm: Orgelverken, St.
Marienkirche i Lübeck. — Musikdirek-
tör *G. Svennung*, Mora: Stråkinstru-
mentens renässans. — *W. Ahlin*: Orgel-
frågor. — Amanuens *B. Cnattingius*,
Linköping: Kyrklig konst. — Recensio-
ner.

Lediga tjänster, se sid. 48.

NORDISK NODESTIK & TRYKKERI SAMT LITOGRAFISK ETABL.

NIKOLAJPLADS 25 — KØBENHAVN — Tel. 3304 & 13057
Telegr. Adr. Nodestikog.

Anbefalles i Herrar Förläggares och Kompositörers
välvilliga åtanke vid behov av nottryck i förstklassigt
utförande till billigaste pris.

Mångårig leverantör till Sveriges största förlag.

Skicka oss Eder manuskript och vi sända Eder omgående offert.

LÅT TRYCKA ALLA
EDRA MUSIKALIER
I SVERIGE

LÅT OSS BLIVA EDER SVENSKA
LEVERANTÖR AV ALLT SLAGS
NOTTRYCK.

BRÖDERNA LAGERSTRÖM
NOTSTICKERI OCH LITOGRAFISK ANSTALT
Klara Södra Kyrkogata 14 STOCKHOLM. Telefon Norr 318 80

Nederländsk orgelmusik.

Bland "nederländska mästare" på orgelmusikens område torde *J. P. Sweelinck* (1562—1621) och *S. de Lange Jr* (1840—1911) intaga de främsta platserna. Att verk av den förre ännu i dag efter 300 år kunna göra ett djupt intryck på åhöraren, torde vara ett talande bevis på deras utomordentliga konstvärde. Det är nog att erinra om en sådan komposition som *Mein junges Leben hat ein End*" (koral med variationer)*. Kan väl, någon undgå att gripas av det djupa allvar och den innerliga fromhet, som tala ur detta verk? Sweelincks alster, fantasier, toccator, fugor, koralbearbetningar etc., röja framför allt den kontrapunktiske mästaren. (Som bekant anses *S.* vara den egentlige skaparen av orgelfugan.) Men även i rent harmoniskt hänseende äro *S.*s kompositioner av stort intresse. Utan tvivel kunna de hänföras till det märkligaste inom 15- och 1600-talets orgelkomposition. *S.* var även en framstående pedagog, som samlade en mängd lärjungar omkring sig, bl. a. Scheidt, Scheidemann och Praetorius.

S. de Lange, Jr. (1840—1911), en tid anställd som lärare vid konservatoriet i Stuttgart, (orgelspel, körsång, kontrapunkt och musikhistoria) utvecklade en synnerligen omfattande kompositionsverksamhet. Av hans orgelsaker märkas inte mindre än åtta sonater, preludier och fugor, canoniska imitationer, pedalstudier etc. De mest utmärkande dragen hos de *Langes* verk är en mästerlig behandling av formen samt en verkningsfull, präktigt klingande orgelsats. Själva innehållet kan icke sägas vara särdeles egenartat. Den som framför andra synes ha påverkat de *L.*s stil är Mendelssohn. De *L.*s verk rekommenderas varmt i synnerhet till teoretiskt studium.

Förutom nämnda mästare kan Nederländerna uppvisa en mängd orgelkomponister, av vilka först må nämnas *C. F. Hendricks Jr.* (1861—1923). Dennes produktion, bl. a. Preludium och fuga opus 37, 24 Vorspiele opus 7, Sonat opus 4, utmärkes i allmänhet av rytmisk friskhet och en kontrapunktisk sälta, som icke förfelar sin verkan. *H.*s sista arbete är ett samlingsverk, *Nederländsk musik*, upptagande 24 stycken för orgel från 1600 till 1920-talet. Samlingen, som vidare innehåller korta biografiska uppgifter över företrädade tonsättare, är mycket intressant i så måtto, att

*) Återfinnes i *Alte Meister des Orgelspiels Neue Folge*, Del II (Straube.) Ed. Peters No. 4301 B.

den kan sägas ge en exposé över nederländsk orgelmusik under tidernas lopp. Liksom fallet ofta är med dylika "Album", har bland numren dock åtskilligt slunkit med, som ej är av så synnerligen stort konstnärligt värde. Klassikerna, här med Sweelinck i spetsen, "stå sig" ju alltid och obestriddligen är det dessa, som ge åt samlingen vederbörlig tyngd. De representeras förutom av Sweelinck av *A. von Noordt* (omkr. 1613—1675) *Z. van Blankenburg* (1654—1739) m. fl. Till det bästa hör ock *Marche Funébre* av *Cor Kint* (född 1890). Vissa nummer i samlingen borde emellertid ha utbytt mot stycken av mera värdefullt innehåll. Detta gäller i synnerhet *Berceuse* av *J. Bonset* och *Méditation* av *H. Cuypers*. Den i sin helhet ganska brokiga samlingen synes vara lämpad mera för hemmet än för kyrkan. Samtliga stycken kunna utföras på det minsta harmonium och erbjuda i regel icke några tekniska svårigheter. Till det värdefullaste höra tvenne handskriftsfotografier, av vilka det ena utgör en reproduktion av en Toccata i orgeltabulater av *J. P. Sweelinck*. Skulle någon kyrkomusiker tilläventyrs ämna förvärva samlingen i avsikt att rikta sin postludiereportoire, vill jag visserligen icke avråda, men väl på det kraftigaste tillråda ett noggrant *urval*, då en hel del n:r *icke* äro lämpliga för kyrkligt bruk.

Å Alsbachs & Co:s förlag, Amsterdam, där samtliga här anmälda musikalier äro utgivna, föreligger vidare *Passacaglia, Koral en Fuga over Gezang 17* (= n:r 239 i vår sv. koralbok) voor Orgel av *C. de Wolf*. Denna komposition vittnar mera om utpräglat formsinne och kontrapunktisk kunnighet än om förmåga att genom fantasimättad bearbetning av framlagda temata fylla denna krävande form med det omväxlande innehåll, förutan vilket åhörarens tålmod lätt sättes på hårt prov. En viss enformighet kan heller icke fränkännas kompositionen, vars tonspråk f. ö. ej utmärkes av någon större egenart. Åtskilliga partier inbjuda dock till effektiv registrering, varför stycket på en större orgel icke torde sakna utsikter att "göra sig".

Vida kraftigare intryck efterlämnar *Preludium och Fuga* i d-moll av *E. Mobach*. Ett präktigt stycke musik i den gamla hederliga orgelstilen, väl värt att beaktas lika mycket av pedagoger som av konsert- och gudstjänstspelare.

Preludium (Ciaconna) och Fuga av *W. Petri* kan rekommenderas till studiematerial. Dess framtid som konsert- eller gudstjänstmusik tvivlar jag på. För att en komposition skall leva fordras också något *emellan* noterna. Det är ej nog med enbart dessa, hur konstmässigt kombinerade med varandra de än må vara.

Ett registreringsstycke av första rang är *Andante och Variationer för två klaver* opus 46 av *Robert Schuman*, arr. för orgel av *Jos. A. Verheijen*. Såvitt jag kunnat finna är överföringen till orgel lyckad. Varje schumann-intresserad organist skall för visso få rikt utbyte av detta opus, vilket dock kräver en tremanualig orgel av modernt snitt (framför allt mjuk touch) för att helt komma till sin rätt.

En av Nederländernas mest produktive tonsättare i våra dagar är *Jac. Bonset* (född 1880). Denne har rönt starkt inflytande av den moderna

franska skolan (Ravel bl. a.), men kan väl knappast f. ö. — åtminstone av hans orgelstycken att döma — tåla ytterligare jämförelse med de franska moderna mästarna. Ivrigt sökande efter yttre effekter synes vara ett utmärkande drag hos B. På undertecknad gör hans orgelmusik, som i allmänhet bär prägeln av mer eller mindre oöverlagd improvisation, ett skäligen tamt intryck. Skrivsättet är övervägande homofont. Motiv och temata kunna stundom visserligen äga både charm och styrka men bli sällan föremål för egentlig bearbetning. Tvåra avbrott genom generalpauser och fermater förekomma ofta. Sådant är totalintrycket av det dussintal kompositioner av B., som blivit mig förelagda till granskning. Ett litet stycke av rätt starkt stämmingsinnehåll — det enda av B., som givit mig någon behållning — är emellertid en *Sorgmarsch i b-moll opus 58*, skriven till tonsättaren A. Pompers minne. (Alsbachs förlag). Något så andefattigt däremot, så lättsinnligt ihopkommet som hans s. k. *Fantasia över koralen: Nu tackar Gud allt folk* behöver man lyckligtvis mera sällan höra. Man kan fråga sig, hur det är möjligt att erhålla förläggare till dylik musik. En koral som den ifrågavarande borde under alla omständigheter få vara ifred för sådan art av "bearbetning". Övriga tonsättningar av B., *Prelude Festivo*, *Romance*, *Mélie Orientale*, *Cortége* jämte *Drie Orgelstukken* (*Toccata*, *Intermezzo*, *Paraphrase over het Oude Wilhelmus*) föranleda icke särskilda kommentarer från min sida.

Av ojämförligt större intresse äro då tvenne stycken av *Cor Kint*, (jämför ovan!) nämligen *Prelude Pastoral* opus 33 och *Andante* opus 17. Visserligen torde ej heller dessa med avseende på idéinnehåll och uppfinning kunna karaktäriseras av större originalitet; både en Grieg och en Chopin skymta här och där fram. Men de verka dock mycket tilltalande på grund av sin flödande melodik och den omsorgsfullt genomförda kompositoriska utformningen. Tacksamma i registreringshänseende och tekniskt lätta att utföra skola de säkerligen bli ett tillskott av större värde för varje orgel-spelare.

Utan tvivel har den nederländska orgellitteraturen ännu åtskilliga verk av stort värde att uppvisa. Att senare tidens produktion av orgelmusik även inom nederländsk tonkonst i stort sett kvalitativt väger ganska lätt i vågskålen gentemot vad den klassiska perioden frambragt å området, där-om torde denna granskning givit ytterligare bevis. Ideligen erinras vi om den hart när utslitliga kraftkälla, den klassiska orgellitteraturen utgör. Låt oss heller icke försumma att flitigt ösa ur dess friska flöden och där-ur hämta den ro och uppbyggelse, vi jäktade nutidsmänniskor så väl behöva och som denna musik i så rikt mått förmår skänka.

Waldemar Ahlén.

De tre orgelverken i St. Marienkirche i Lübeck.

Mariakyrkan äger i sina tre orglar intressanta exempel på orgelbyggnadskonstens olika utvecklingsperioder.

1. Den stora orgeln.

Detta väldiga orgelverks vackra ljudande prospekt härstammar från 1518. Det uppfördes av Bartold Hering, vilken i stället för en redan 1399 omnämnd orgel insatte ett nytt verk, som han sedan som organist förvaldade till sin död 1556.

Det finns blott få orgelprospekt vilka som detta äga en fullständig Principal 32' och därjämte även en fullständig Principal 16'. Alla prospektpiporna äro förfärdigade av fint tenn. De ensamstående piporna till vänster och till höger nedtill bredvid prospektet utgöra C och D i Principal 16'.

På ömse sidor om prospektet finnas två läktare, vilka på Buxtehudes tid voro avsedda för sångare och instrumentalister, vid hans så bekanta "Abendmusiken".

Från 1561 till 1851 fanns framför prospektets nedersta mittparti ännu ett Rückpositiv, vars pipvägg nu är anbragt som prospekt på läktarens lilla orgelverk. Sedan den stora orgelns restaurering 1851 är prospektet stumt och står endast som ett omhölje till det nu ljudande verket, och är fullständigt oberoende av detta. Dess största pedalpipor äro placerade till vänster och till höger bakom en gallervägg av trä.

Verkets äldsta för oss kända disposition härstammar från 1500-talet, och hade följande stämmor.

Oben in der Orgel.

1. Principal
2. Grossoctava
3. Kleinoctava
4. Ruschquint
5. Scharff, Zimbel
6. Superoctava
7. Mixtur.

Im Rückpositiv.

1. Gemshörner
2. Blockpfeiff 4'
3. Principal
4. Zimbel
5. Mixtur
6. Superoctava
7. Feldpfeiffe
9. Octava
10. Borduna
11. Offenflöit 8'
12. Gedact 8'
13. Dulcian oder Fagott 8'
14. Querpfeiffe 4'
15. Offenflöit 4'
16. Octava 4'

17. Superoctav
18. Mixtur
19. Dulcian oder Fagott 16'
20. Trommeten.

Inder Brust.

1. Regal
2. Zink oder Cornett
3. Krumbhorn
4. Baarpfeiffe
5. Gedact

Im Pedal.

1. Gross Principal Unterbass
2. Doppelte Unterbass
3. Unterbass
4. Mixturbass im Stuel
5. Trommetenbass
6. Basunenbass
7. Schallmeyenbass
8. Feldpfeiffenbass im Stuel
9. Kleinoctavenbass
10. Dulcianbass
11. Cornettbass
12. Grossoctavenbass im Stuel
13. Dezehbass im Stuel
14. Quintadehnenbass im Stuel

Detta är ej Meister Bartolds ursprungliga disposition. Rückpositivet tillkom först 1561, de övriga manualerna hava möjligen haft denna gestaltning. Under tidernas lopp har verket genomgått många förändringar och före dess restaurering 1851 noterade H. Immerthal följande disposition som väl i det närmaste återgiver verket vid Buxtehudes och Bachs tid.

Hauptwerk.

1. Principal 16' in der Facade von F.
2. Octave 8'
3. Octave 4'
4. Nassat 2 $\frac{2}{3}$
5. Rauschpfeiffe 2fach
6. Scharff 4fach
7. Mixtur 7fach (war bis 1834 15fach)
15fach)
8. Quintatön 16'
9. Spizflöte 8'
10. Rohrflöte 4'
11. Trompete 16'
12. Trompete 8'
13. Zink 8'

Brustwerk (1561).

1. Principal 8'
2. Gedact 8'
3. Octave 4'
4. Rohrflöte 4'
5. Nassat 2 $\frac{2}{3}$
6. Mixtur 6fach
7. Sexquialter 2fach
8. Cimbäl 3fach.

Der Schwellen (1758).

1. Flöte 8'
2. Voxhumana 8'
3. und 4. 2 Trompeten 8'

Unterwerk.

1. Bordun 16'
2. Principal 8'
3. Rohrflöte 8'
4. Viola di Gamba 8'
5. Quintatön 8'
6. Octave 4'
7. Spitzflöte 2'
8. Mixtur 4fach
9. Scharff 5fach
10. Sexquialter 2fach
11. Fagott 16'
12. Barpfeife 8'
13. Trichter Regal 8'
14. Voxhumana 8'

Das Pedal.

1. Principal 32' (ganz im Prospekt)
2. Principal 16' (fast ganz im „)
3. Subbass 16'
4. Octave 8'
5. Gedact 8'
6. Octave 4'
7. Octave 4'
8. Nachthorn 4'
9. Mixtur 6fach
10. Posaune 32'
11. Posaune 16'
12. Trompete 8'
13. Trompete 4'
14. Basson 16'
15. Cormorn 8'

57 stimmen.

Om man bortser från några få baspipor av trä, av vilka de flesta först insattes 1735, bestod hela pipverket av metall, prospektpiporna av rent tenn och de övriga av en blandning, $\frac{5}{6}$ bly och $\frac{1}{6}$ tenn.

I stället för denna orgel byggdes 1851—54 det nuvarande verket av orgelbyggarna J. F. och C. Schulze, far och son, från Thüringen.

Verket i sin helhet och i synnerhet pipornas intonation ha i alla detaljer anpassats efter kyrkorummet. Det mäktiga verket innehåller 4 man. och pedal, 81 stämmor med omkring 5100 pipor (ung. 1000 av trä resten av metall). Efter dess fullbordan i aug. 1854 blev det av en mängd betydande fackmän (däribland även A. G. Ritter) ansett som sin tids mest fullkomliga orgel. Verket har i överensstämmelse med den dåtida orgelbyggnadskonsten, sleiflådor och abstraktmekanik.

Orgelklangen blir vid crescendo från svagaste pianissimo till fortissimo alltjämt lika ädel. Till klangens skönhet bidrager det mycket måttligt

hållna lufttrycket. Det utgör för de enskilda klaviaturerna 65—80 mm. (Tredje man. 65, fortepedal 80). Klaviaturernas omfång sträcker sig i manualerna från C—f₃, i pedalen från c—d₁. Pedalen har svängd form, och dess register äro avdelade i två grupper, piano- och fortepedal. Genom ett koppel som verkar som hävstång kan man växla mellan forte och piano.

Spelbordet är ovanligt nog anbragt i en liten avskild kammare, osynlig för besökaren. I den gamla orgeln var spelbordet placerat längre ned och var synligt. Vid orgelns förhållandevis ringa djup går intet förlorat i tonstyrka och klangfärg. Den fasta stenväggen återkastar de oförminskade klangmassorna ut i det stora kyrkorummet, vilket sedan förädlar dem genom sin underbara akustik.

Disposition över det nya orgelverket.

Schulze 1851.

Hauptwerk.

1. Untersatz 32' von c an (jetzt ersetzt durch Starkton-Gambe 8')	11. Octave 4'
2. Pricipal 16'	12. Spitzflöte 4'
3. Viola major 16'	13. Violino 4'
4. Bordun 16'	14. Nassat (spitz) 2 $\frac{2}{3}$ geändert in Oct. 2'
5. Principal 8'	15. Rauschquinte 2fach
6. Viola di Gamba 8'	16. Cornett von c an 4fach
7. Gemshorn 8'	17. Mixtur 5fach
8. Hohlflöte 8'	18. Cimbäl 3fach
9. Gedact 8'	19. Tuba, einschlagend 16'
10. Quinte (gedeckt) 5 $\frac{1}{2}$	20. Trompete, aufschlagend 8'
	21. Clarino, aufschlagend 4'

Zweites Manual.

1. Principal 16' (jetzt ersetzt durch Seraphon 8', eine Doppelflöte)
2. Bordun 16'
3. Principal 8'
4. Salicional 8'
5. Portunalflöte 8'
6. Spitzflöte 4'
7. Gedact 8'
8. Octave 4'
9. Gemshorn 4'
10. Rohrflöte 4'
11. Quinte (offen) 2 $\frac{2}{3}$
Octave 2'
12. Mixtur 5fach
13. Scharff 3fach
14. Physharmonica 16' (einschlagend)
15. Trompete 8' (einschlagend)

Drittes Manual.

1. Liebl. Gedact 16'
2. Geigenprincipal 8'
3. Terpodion 8'
4. Jubalflöte (gedeckt) 8'
5. Flauto traverso 8'
6. Liebl. Gedact 8'
7. Geigenprincipal 4'
8. Zartflöte 4'
9. Flageolet (gebohrt) 4'
10. Spitzpunte 2 $\frac{2}{3}$
11. Waldflöte 2'
12. Progressio harmonica 3—6fach
13. Aeoline 3 (einschlagend)
14. Oboe 8' (aufschlagend)

Viertes Manual (Schwellwerk).

1. Tibia major (gedeckt) 16'	6. Viola d'amour 4'
2. Principal 8'	7. Octave 4'
3. Fugara 8'	8. Progressio harmonica 3—6fach
4. Flauto dolce (offen) 8'	9. Clarinetto 8' (aufschlagend)
5. Flauto amabile 8' (jetzt ersetzt durch Aeoline 8')	10. Voix celeste 8' (selbständig, mit doppelter Pfeifenreihe, 1876 von Sauer eingeführt)

Fortepedal.

1. Gross-Principal 32'
2. Basso majore 16'
3. Principalbass 16'
4. Violon 16'
5. Majorquinte (gedeckt) 10 $\frac{2}{3}$
6. Basso minore 8'
7. Violoncello 8'
8. Terz (gedeckt) 6 $\frac{2}{3}$
Quinte (gedeckt) 5 $\frac{1}{3}$
9. Octave 4'
10. Cornett 5fach
11. Contraposaune (einschlagend) 32'
12. Posaune (einschlagend) 16'
13. Trompete (aufschlagend) 8'
14. Schalmei (aufschlagend) 4'

Pianopedal.

1. Doppelflötenbass (doppellabig, gedeckt) 16'
2. Subbass 16'
3. Gedactbass 8'
4. Violoncello 8'
5. Fagotto (einschlagend) 16'

Nebenzüge.

Sperrventile zu allen Manualen und Pedal.

Koppeln: Manual 2 an 1

 " 3 " 1

Pedalkoppel (In ihrer jetzigen Gestalt (1923) von E. Kempper & Sohn, Lübeck, Eingebaut.)

I andra manualen ha Quinte 2 $\frac{2}{3}$ och Octave 2' förenats genom gemensamt registerandrag, och samma är förhållandet i fortepedalen med Terz 6 $\frac{2}{5}$ och Quinte 5 $\frac{1}{3}$.

2. Den gamla orgeln i Totentanzkapelle.

Detta ärevördiga verk, över vars tillkomst och fortsatta påbyggnad blott strödda och ofullständiga uppgifter finnas, härstammar huvudsakligast från tiden före 1547. Under årens lopp ha flera ombyggnader och förändringar företagits, men sedan 1654 nya väderlådor insatts och 1701 en grundlig justering av hela orgeln blivit gjord, kan man med all sannolikhet antaga, att verket så som det nu låter, även ljudit under Dietrich Buxtehudes (1667—1707 organist i Marienkirche) och hans store lärjunge J. S. Bachs tid. (1705) Särskilt märkligt är det 1547 uppförda Rückpositivet (el. huvudmanualen). Jämte väljudande principal- och flöjtstämmor innehåller det ytterst skarpt intonerade blandade stämmor och två rörstämmor; fagott 16' och regal 8', av vilka den sistnämnda med sin trattformiga topp erinrar om den gamla registerbenämningen "Trichter-Regal", av Trichter = tratt. I motsats till orgelns labialstämmor äro rörstämmorna blott föga användbara.

Bröstverket (el. Andra man.) byggdes 1621. Dess svällmekanism härstammar från 1760. Det nuvarande spelbordet härrör från den 1851 ombyggda stora orgeln.

Det enkla prospektet var fordom blått och rikt på förgyllda ornament, den nuvarande färgen erhöll det långt senare (ant. i början av 1800-talet.)

Tills den nya kororgeln 1900 uppfördes, användes denna orgel regelbundet vid alla mindre gudstjänster.

Liksom i de flesta gamla orgelverk hade denna orgel kort oktav. Detta ändrades 1853. Pipraderna leda nu från E kromatiskt uppåt till c. I pedalen fattas Ciss. Pipornas legering är densamma som i den stora orgeln. Det till alla delar ännu välbevarade verket är mest ägnat att återgiva äldre orgelmusik med historisk klangfärg.

Nuvarande disposition.

Hauptwerk.

1. Quintatön 16'
2. Principal 8'
3. Octav 4'
4. Spitzflöte 8'
5. Flöte 4'
6. Rauschquinte 2fach
7. Mixtur 4—5fach
8. Trompete 8'

Pedal.

1. Principal 16'
2. Quinte 10 $\frac{3}{4}$
3. Octav 8'
4. Gedact 8'
5. Octav 4'
6. Octav 2'
7. Mixtur 3fach
8. Posaune 16'
9. Schalmey 4'
10. Trompete 8'

Rückpositiv.

1. Principal 8'
2. Octav 4'
3. Quintatön 8'
4. Rohrflöte 8'
5. Rohrflöte 4'
6. Flöte 2'
7. Sesquialtera 2fach
8. Mixtur 4fach
9. Regal 8'
10. Fagott 16'

Brustwerk.

1. Gedact 8'
2. Gedact 4'
3. Cornett von b an, 3fach
4. Trompete 8'

Nebenzüge.

1. Tremulant
2. Evakuant
3. Kalkant
4. Manualkoppel
5. Schwelltritt.

3. Den lilla kororgeln på läktaren.

Prospektet till denna orgel, hörde, som vi redan sett till den 1851 ombyggda stora orgeln. Då blev, av de blott till hälften användbara registern i den stora orgeln sammanställt ett litet verk på 7 stämmor, avsett till ackompanjement åt kören, vilket blott bristfälligt fyllde sitt ändamål.

År 1900 hade genom en av Immerthals döttrars testamente möjliggjorts ombyggandet av den nuvarande orgeln, (genom firman E. Kempper & Sohn, Lübeck.)

Detta nya orgelverk tillfredsställer alla krav på ett ackompanjementsinstrument och är även tillräckligt för de mindre gudstjänsterna.

Det är placerat i jämnhöjd med den stora orgeln och är därför särskilt användbart vid växelsången.

För klaviaturerna är orgeln försedd med abstraktmekanik men för registren pneumatisk anordning. Spelbordet står vid läktarens främre bröstvärn, själva verket vetter åt altarsidan, så att sångkören kan ledas från spelbordet.

Disposition.

1. Man.

1. Liebl. Gedact. 16' (steht als Gedactbass 16' auch im Pedal)	4. Konzertflöte 8'
2. Principal 8'	5. Gedact 8'
3. Gambe 8'	6. Spitzflöte 4'
	7. Octav 4'
	8. Progressio harmonica 2—3fach

2. Man.

1. Flûte harmonique 8'
2. Liebl. Gedact 8'
3. Aeoline 8'
4. Fernflöte 4'

Pedal.

1. Subbass 16'
2. Gedactbass 16'
3. Octavbass 8'
4. Gedactbass 8'

Hela verket är försett med jalusisvällare och därjämte en rullsvällare, mf och tutti andrag, man- och pedalkoppel.

Gunhild Schedin.

Ännu ett ord om Stråkinstrumentens renässans.

I januarinumret av Eder ärade Tidskrift söker en insändare besvara frågan "Är stråkinstrumentens renässans förestående?" och pekar på en del förhållanden, som tyda på att så är fallet. Om jag vågar taga Tidskriftens utrymme i anspråk, ber jag i största korthet till den intressanta frågans ytterligare belysande få framhålla ett par faktorer, som i hög grad torde bidra till en förnyelse av ej blott det folkliga violinspelet utan även ett återupptagande av andra folkinstrument, som legat bortglömda, exempelvis klarinetten och flöjt. Insändaren nämner efter Vår Sång om vissa musikcirklar i Uppland. Dessa cirklar äro ett led i en betydelsefull och spirande rörelse inom I. O. G. T. Inom denna Orden ha, som bekant, studiecirklar i litteratur och allmänbildande ämnen länge existerat och varit till stort gagn för medlemmarna. Vad som torde vara mindre känt är, att Orden numera upptagit även sång och musik på sitt studieprogram. Resultatet härav är för Upplands vidkommande de ovannämnda musikcirklarna. Att verksamheten här redan visat så påtagliga resultat som bildandet av Tierp, Österby och Alunda statsunderstödda orkesterförening ger vid handen, torde bero dels på att verksamheten där påbörjats jämförelsevis tidigt och dels på att särskild instruktör anställdts, som ambulerar mellan de olika platser, där cirklar finnas, och ger instruktionskurser. Det goda resultat, som härigenom uppnåtts, har sporrat till fortsatt frammarsch på den inslagna vägen, så att nu vilken liten loge som helst, där två eller tre musikintresserade äro tillfinnandes, kostnadsfritt kan erhålla av musiker utarbetad kurs, lämpad efter vederbörandes utbildningsgrad. Än är det fråga om en blåssextett, som behöver vägledning, än är det några violinister och än några sångare, som önska råd och upplysningar om hur studierna och samspelet lämpligen böra bedrivas. En liten kurs utarbetas då för varje cirkels särskilda behov, och om så önskas anordnas även personlig undervisning genom hållandet av en instruktionskurs på platsen. Så småningom börjar ensemblen att kunna stå på egna ben, och finns det en intresserad kyrkomusiker på platsen, tar han nu om ej förr gärna och till ömsesidig båtnad hand om ledningen. Att av en dylik ringa början kan bli aktningvärda resultat, visar ovannämnda

uppländska orkesterförening, ty för att komma i åtnjutande av statsbidrag fordras s. k. symfonibesättning i orkestern, och för ernående av detta mål fordras mycket förarbete. Här i Dalarna har nog violinspelet aldrig varit så helt undanträngt som kanske i vissa andra landsändar. De zorniska spelmanstävlingarna och lättheten att bilda orkestrar speciellt i siljansbygden bevisa detta. Den som har förmånen att själv få stå med i såväl musikcirkelarbetet som orkesterbildandet, vill gärna hoppas att dessa rörelser skola bli en ej föraktlig motvikt mot den f. n. florerande jazzkulturen.

Genom det statsanslag, som Sveriges orkesterföreningars riksförbund (S. O. R.) förra året erhöll, sattes en hel mängd större och mindre orkestrar ute i landet i tillfälle att fortsätta och ytterligare utveckla en verksamhet, som på sina håll hotade avstanna av brist på rörelsekapital. Många av dessa orkestrar bestå uteslutande eller i övervägande grad av amatörmusiker, som sammanslutit sig i större eller mindre musiksällskap, allt efter varje ords musikaliska resurser. Längre ha dessa amatörmusiker arbetat för att bli i stånd att framföra god musik. Blotta vetskapen om att så småningom få komma med i en ensemble sporrar adepterna att göra sitt bästa för att bli skickade att fylla en plats i kvartetten eller orkestern. Här så en början väl blivit gjord, så vidgas blicken, och allt flera instrument intrangeras i den från början kanske helt blygsamma sammanslutningen tills en mer eller mindre fullständig orkester med symfonibesättning blir slutresultatet.

Emellertid äro åtskilliga kostnader förknippade med bedrivandet av dylik verksamhet. Det skall vara medel till notinköp, instrumentförvärf, lokalhyra m. m. Dirigenten får ju ofta arbeta utan ersättning, men är han yrkesmusiker, som skall "leva" på sin musik, må ingen förtänka honom, om han så småningom önskar någon pekuniär erkänsla för allt arbete med arrangering för resp. besättning, inövandandet och framförandet av program m. m. Det beviljade statsanslaget till S. O. R. har härvid varit en riksgagnande gärning i rättan tid, ty utan detta skulle en hel del av de spirande orkestrarna sett sig nödsakade att nedlägga sin verksamhet, vilket varit till förfång särskilt för violinspelets utveckling, då ju orkestrarna till övervägande del bestå av stråkinstrument.

Med undantag för de större städerna, där lämplig kraft vanligen kan uppbringas, är det oftast kyrkomusikerna, som få ta hand om dessa amatörorkestrar. Visserligen kan det brista åtskilligt i ledarnas utbildning för handhavandet av en dylik syssla, då kyrkomusiker i allmänhet ej erhållit utbildning i hithörande saker, men finns blott det sanna, levande intresset kan mycket ernås genom självstudium, genom bevistandet av dirigentkurser m. m. dyl.

Rent förvånande är, att orkestern hittills kommit till så ringa användning inom kyrkan. De härliga klassiska verk för kör och orkester, oratorier, kantater och mässor, som fylla förläggarnas hyllor och fack, ha till största delen legat gömda och glömda. Ett glädjande bevis på att en bättring härvidlag står för dörren, är de senaste allmänna kyrkosångshögtiderna i Linköping och Örebro. Men varför skulle ej även enklare

saker kunna framföras med orkester, om resurserna ej räcka till för de stora mästerverken med deras större krav på isynnerhet tillgång av solister? Och varför ej låta orkestern medverka även vid mera högtidliga gudstjänster? Med gott resultat har undertecknad med vederbörande prästerskaps goda minne låtit orkestern tillsammans med kyrkokören medverka på kyrkliga högtidsdagar och genom framförandet av mindre verk för kör och orkester berika gudstjänsten. Orgeln med sin särklang har naturligtvis sin givna plats som ledare av församlingssången och till ackompanjement av de liturgiska partierna, men vid framförandet av verk för kör med instrumentalt underlag kan och bör orgeln, synes det mig, samordnas med orkestern.

Gunnar Svennung.

Orgelfrågor.

En återblick över år 1930.*

Kyrkans instrument, orgeln, är sedan några år tillbaka föremål för ett intresse, som man tidigare knappast vågat drömma om. Här om vittna framför allt de talrika om- och tillbyggnader av äldre orglar samt uppförandet av nya instrument, vilka under senare år verkstälts; vidare anordnandet av orgelföredrag eller s. k. orgelandakter, orgelkonserter etc. på allt flera platser inom landet.

Av under året utförda orgelbyggnader må först nämnas om- och tillbyggnaden av orgeln i S:t Jacobs kyrka, Stockholm. Instrumentet, som förut räknade 62 stämmor, fördelade på tre manualer och pedal, har utökats till att omfatta 83 st., fördelade på fyra manualer och pedal, inkl. fjärrverk och högtrycksverk. Arbetet har utförts av firman Åkerman & Lund, Sundbyberg. (Angående denna orgels historia och byggnad se W. Åhlén: "S:t Jacobs kyrkoorgel", utgiven å Diakonistyrelsens förlag till orgelns invigning den 1 mars.)

I Skeppsholmskyrkan, Stockholm har firman Setterqvist & Son, Örebro uppfört ny orgel om 28 stämmor, varvid dock hela pipbeståndet av det förutvarande instrumentet (12 stämmor) kommit till användning. Bland nyuppförda orglar i landsorten märkes orgeln i Tranås' nya kyrka, 28 stämmor, 2 manualer och pedal; orgelbyggare: Åkerman & Lund.

Regelbundet återkommande orgelafton, resp. musik- eller orgelandakter, ha under året flerstädes ägt rum; i Stockholm i Engelbrektskyrkan och S:ta Clara kyrka i regel var fjortonde dag, med inslag av violin- eller cellosoli, i S:t Jacob i regel var fjortonde dag, under sommarmånaderna varje vecka och under denna tid med vokalt inslag, eljest uteslutande orgelmusik med avslutande församlingssång, i Storkyrkan i samband med helgsmålsbön varje vecka under hela året. Kyrklig orgelmusik har även

*) Rapport avgiven vid Kyrkosångens Vänners Centralkommittés sammanträde i Stockholm 8—9 jan. 1931.

kommit till utförande i Tyska kyrkan (S:t Gertrud) och i Hedvig Eleonora kyrka i samband med därstädes anordnade kyrkomusikafton samt vid Engelbrektskyrkans och S:t Jacobs kyrkas musikgudstjänster.

Bland orter ute i landet må nämnas Uppsala, där musikandakter ägt rum i domkyrkan varje vecka och i Lunds Domkyrka.

Vid årets stora kyrkomusikmöten i Stockholm och Örebro har orgelmusiken varit synnerligen rikligt företrädd. Vid riksmötet i den förra staden hade icke mindre än fyra orgelföredrag anordnats, nämligen i Gustav Wasa-kyrkan av Otto Olsson, program: såväl klassisk som modern musik; i Blå Hallen Stadshuset av Bernhard Pfannstiehl, Dresden, program: klassisk musik, i S:t Jacobs kyrka av W. Ahlén i samband med morgonbön 2:a mötesdagen, program: för-bachska mästare och J. S. Bach samt likaledes i samband med morgonbön tredje mötesdagen, program: mera modern musik. Vid samma möte förekom inslag av orgelmusik även vid Motettaftonen i Oscarskyrkan (Patrik Vretblad), vid Bach-konserterna i Engelbrektskyrkan (Oskar Lindberg) samt vid mötets öppnande i Storkyrkan (David Wikander). Vid kyrkosångsmötet i Örebro ägde tvenne orgelkonserter rum, vid vilka Herman Lindquist, Västerås och Oskar Lindberg, Stockholm framförde såväl klassisk som modern orgelmusik. Från örebromötet är även att anteckna ett föredrag "Om orgelbyggnad" av Otto Olsson. Enligt vad som försports ha orgelföredragen i allmänhet varit talrikt besökta, isynnerhet kan detta sägas ha varit fallet med de i huvudstaden under sommaren anordnade orgelandakterna. Av allra största betydelse, när det gäller att för en större allmänhet förmedla orgellitteraturens mästerverk, har förvisso varit de konserter, Radiotjänst utsänt från olika kyrkor i landet. Dylika radiokonserter ha i regel ägt rum tre gånger i månaden.

Av under året utgiven litteratur för instrumentet märkes endast ett arbete av svensk komponist, nämligen Preludier på koralmotiv av Daniel Rudin, Diakonistyrelsens bokförlag.*) I manuskript föreliggande emellertid åtskilliga kompositioner, vilka äro av den art, att man hoppas de inom kort skola komma ut i tryck. Sådana tonsättningar äro "O wie selig seid ihr doch, ihr Frommen" koralsättning och variationer av John Morén Melodie av J. Morén, Adagio av Yngve Sköld samt Pastorale av Hilding Hallnäs, samtliga stycken med undantag av det sistnämnda framförda vid orgelandakter i S:t Jacobs kyrka, och vidare två orgelkoraler av David Wikander: Förlossningen är vunnen och Guds rena lamm.

Av orgelkompositioner, utgivna å utländska förlag, ha följande blivit anmälda i Tidskrift för Kyrkomusik och Svenskt gudstjänstliv:

Karl Straube: Alte Meister des Orgelspiels, Neue Folge (del I o. II), Peters förlag, Leipzig;

Michael Praetorius: Sämtliche Orgelwerke, Kallmeyers förlag, Berlin;

Arnold Mendelssohn: Orgelvorspiele op. 104, Peters förlag, samtl. rescenc. av Otto Olsson;

J. S. Bach: Orgelbüchlein, Bärenreiter-Husgale;

*) Resenc. av J. Morén i Tidskrift f. kyrkomusik och Svensk gudstjänstliv och Ahlén i Kyrkosångsförbundet.

J. S. Bach: Orgelchoräle Manualiter, Bärenreiter.

Reinhard Schwarz: Drei Choräle für Orgel, Bärenreiter.

Av litteratur rörande orglar och orgelbyggnad ha följande under året utkomna arbeten anmälts i svenska tidningar och tidskrifter:

C. Mahrenholz: Die Orgelregistern, ihre Geschichte und ihr Bau, Bärenreiter-Verlag, resenc. i Tidskr. f. Kyrkomusik och svenskt gudstjänstliv av Waldemar Ahlén samt

Waldemar Ahlén, S:t Jacobs Kyrkoorgel resenc. i Tidskr. för Kyrkomusik av Tore Torlind och i Nya Dagl. Alleh. av Nanna Lundh-Eriksson.

Uppsatser om orglar ha förekommit i Tidskrift f. kyrkom. och sv. gudstjänstliv av Oskar Lindberg: Engelbrektskyrkans nya orgel och av C. E. Rosenquist: Nutida strävanden inom orgelbygget samt i den av Riksantikvarien redigerade tidskriften Fornvännen av Berit Wester och Henry Weman: Våra gamla kyrkliga orgelverk.

Det utomordentligt stegrade intresse för orgelkonsten, som sålunda kan konstateras, är givetvis för alla orgelvänner den största anledningen till glädje. Men äro manne alla församlingar medvetna om den skatt och det rika kulturarv från gångna tider, som de äga i sina *gamla orglar*? Att man å många håll i handling ådagalagt, att man har blicken öppen för de värden, dessa innesluta, må villigt erkännas. Men å andra sidan kan väl icke förnekas, att flerstädes grova förseelser begåtts — man må väl hoppas omedvetet — när det blivit fråga om att bygga om orglar. Hur många stämmor med gammal, äkta orgelklang ha t. ex. här och där icke blivit nedskrotade för att lämna plats åt nytt pipbestånd, ofta absolut underlägset det förra framför allt ifråga om klang. I denna för vår orgelkultur så ytterst viktiga fråga ha vi säkerligen mycket att lära av den i våra dagars Tyskland så livaktiga "Orgelbewegung", vilken främst på sitt program kan sägas ha satt: *Vakt omkring de gamla orglarnas värden*.

I anslutning till vad sålunda antytts rörande våra gamla kyrkoorglar, tillåter sig undertecknad i detta sammanhang föreslå, att Centralkommittén behagade gå i författning om vidtagandet av de åtgärder, som kunna anses vara påkallade, för att ifrågavarande kulturvärden så långt möjligt är åt resp. kyrkor bevaras.

Waldemar Ahlén.

Kyrklig konst.

Översikt av litteraturen under 1930.

Litteraturen om kyrklig konst under föregående år är mindre omfattningrik och även mindre betydelsefull än under 1929. Det mesta finner man spritt i tidskrifter.

Ett viktigt avsnitt av den äldsta *romanska* kyrkokonsten behandlar *Sten Anjou* i sin doktorsavhandling, "Heliga korsets kyrka i Dalby", som blivit föremål för granskning bl. a. i Tidskrift för konstvetenskap (av *Gerda*

Boëthius) — Ett par vägande bidrag till kännedomen om denna tid utgöra *Erik Lundbergs* uppsatser, "Lunds äldsta domkyrka och kyrkobyggnadskonsten i Linköpings stift" (i *Fornvännen*) och "En dateringsfråga belyst av en biskopstvist på 1100-talet" (i *Fataburen*). I den förra söker förf. bevisa, att östgötastiftets äldsta domkyrka först förlagts till Vreta, där en kyrkobyggnad kopierats på den äldsta dōmen i Lund, varefter ett stort antal landskyrkor uppförts efter denna och efter Lundadōmen. I den senare uppsatsen ger han ett bidrag till Rydaholmskyrkans (i Småland) och dess skulpturers datering. Med stöd av ett brev hänför han dessa till 1100-talets senare fjärdedel.

Den *gotiska tidens* kyrkliga konst är blott föremål för smärre uppsatser. *C. R. af Ugglas* visar i "Till dateringen av våra medeltida mosaik- och applikationsbroderier" (i *Fornvännen*), att dessa broderier tack vare likheter med målade trätak i några uppländska kyrkor såsom Ununge och Häverö kunna hänföras till 1300-talets förra hälft. — De nyupptäckta målningarna i Vendels restaurerade kyrka äro föremål för en kort granskning av *Henrik Alm* (i *Fornvännen*). Dessa märkliga målningar äro utförda av mästern Johannes Ivan 1451—52. — *V. Thorlacius-Ussing* granskar (i *Fornvännen*) "Et par Arbejder af Henning von der Heide". Till de av denne under medeltidens slut verksamme mästare tidigare attribuerade verken — prinsessan från Tyresö (i Statens hist. museum), Hieronymus i Vadstena klosterkyrka, altarskåpet i Rytterne och möjligen Birgitta i Borgs kyrka — för han också Gregoriusmässan i Lübecks Jakobikyrka, S:t Göransgruppen och Helga Lekamensaltaret i S. Anna-museet i Lübeck samt slutligen den vackra Johannesbilden (tillhörande en korsfästelsegrupp), som nyligen kommit till statens hist. museum, och en gång tillhört Vallerstads kyrka i Östergötland. — Bohusläns medeltida altarskåp äro beskrivna och med särskild hänsyn till ikonografien utförligt skildrade av *Sölve Gardell* (i Göteborgs och Bohusläns fornminnesförenings tidskrift 1929, tr. 1930). De behandlade skåpen härstamma från Skee, Torslanda, Björlanda, Stala, Harestad och Skredvik.

Litteraturen om *nyare tidens* kyrkokonst är mindre vägande. Hit hör en skildring av Strängnäs domkyrkotorns historia av *Karl K:son Leijonhufvud* (i *Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria XXIV*). Samme författare skildrar också "Sorgefanor i Strängnäs domkyrka" (i samma tidskrift), nämligen de sju fanorna från Karl IX:s jordfästning 1612. — En synnerligen intressant beskrivning över de märkliga målningarna i Habo kyrka har författats av *Gunnar Ljungmarker* (i *Västergötlands Fornminnesförenings Tidskrift IV: 3—4*). Kyrkan utsmyckades åren 1741—43 med en serie målningar framställande tio Guds bud, de tolv apostlarna (bärare av en del av trosbekännelsen), Fader Vår och Sakramenten. — I *Fornvännen* har slutligen *Hans Wählin* lämnat några smärre beriktiganden och korrigeringar till Otterstedts i aprilhäftet av denna tidskrift 1930 omnämnda avhandling.

Några smärre kyrkober beskrivningar ha också sett dagens ljus. Bland dessa må nämnas Mo kyrka av *Gustaf Larsson* (i *Hembygden* utgiven av

Dalslands fornminnes- och hembygdsförbund), Frösö kyrka av sign. E. F. (i Jämten) samt Svegs kyrka av *Einar Granberg* (i samma tidskrift).

De under året utkomna delarna av inventeringsverket *Sveriges kyrkor* komma att granskas i ett följande häfte av denna tidskrift.

Bengt Cnattingius.

Recensioner.

Liturgiskt:

Jahrbuch für Liturgiewissenschaft. In Verbindung mit Prof. A. Baumstark und Prof. A. L. Mayer herausgegeben von DDR. Odo Casel, Aschendorffschen Verlagsbuchhandlung, Münster i W.

Nionde bandet av denna årsbok har nyss utkommit. De undersökande uppsatserna äro denna gång ägnade åt Profetia och eukaristi — av utgivaren — åt Elevationen i mässan av Peter Browe — samt åt Liturgi, upplysning och klassism av A. L. Mayer. Värdefullast är givetvis den omsorgsfullt uppställda litteraturredogörelsen, med dess summariska översikt av det under året nyutkomna.

A. A.

Sam Stadener: Sju dagars andakt. En liten bok att brukas av den som har blivit konfirmerad nyligen. Diakonistyrelsens förlag. Häft. 70 öre, inb. 1:—.

En lämplig konfirmationsgåva med sju korta betraktelser i meditationens form, och i ett språk lika vackert och värdigt som barnsligt lättillgängligt. Ett par bibelord, en kort bön och en psalmvers avsluta betraktelserna. Boken är vackert illustrerad och förnämt bunden.

A. A.

Homiletiskt:

Martin Luther: Vorlesungen über den Hebräerbrief 1517—1518. Übertragen von Georg Helbig. Leipzig, Dieterich'sche Verlagsbuchhandlung 1930. Häftad Mrk 5: 50, Bunden Usk. 7:—.

Vid Augustinerklostret i Wittenberg fanns på Luthers tid en "lectura in biblia", en professur, vars innehavare skulle ägna sig åt den Heliga

Skrifts utläggning. Under de första åren av Luthers klostervistelse hade denna professur innehafts av Staupitz. Denne hade emelertid icke kunnat ägna sig åt sin professur så som han velat. Han önskade därför att bli befriad från den och sedan Luther 1512 erhållit den teologiska doktorsvärdigheten överflyttades snart Staupitz' uppdrag på Luther. Den Heliga Skrifts utläggning blev därefter Luthers huvuduppgift och sin akademiska undervisning anknöt han sedan helt och hållet direkt till Skriften.

Enligt egen uppgift föreläste Luther under åren närmast efter sin doktorspromotion över Psaltaren, Romarebrevet, Galaterbrevet, Hebreerbrevet och brevet till Titus. Dessa föreläsningar bestodo av tvenne delar: dels av kortare randglossor, införda i ett exemplar av texten, dels av en längre mera sammanhängande utläggning. Först nyligen hava föreläsningarna över Romar- och Hebreerbrevet blivit offentliggjorda av J. Ficker i dennes arbete: Anfänge reformatorischer Bibelauslegung. I: Luthers Vorlesung über den Römerbrief 1515/1516 (4:e uppl. 1930) och II: Luthers Vorlesung über den Hebräerbrief 1517/1518 (1929).

Det är dessa av Ficker utgivna föreläsningar över Hebreerbrevet som nu föreligga i av pfarrer G. Helbig i Gera verkställd tysk översättning. Översättningen omfattar den ovan nämnda mera sammanhängande utläggningen (die Skolien) under det att av randglossorna endast spridda, stycken medtagits (dels i form av noter under texten, dels i ett särskilt bihang).

Att dessa föreläsningar hava sitt största intresse för studiet av Luthers utveckling behöver knappast sägas.

Men även som uppbyggelseläsning gi-
va de god behållning.

Knut Peters.

Körsånger:

Heinrich Schütz: Passionsoratorium, Soli och orgel; Körstämma; Violstämman. Utgivet av Kyrkosångs-
förbundet Bettna.

Kyrkosångsförbundets energiske redaktör har ombesörjt en svensk upplaga av Schütz' passionsoratorium: Jesu sju ord på korset, Den föreligger i tre häften, den ena omfattande körpartitur, den andra soli och orgel, den tredje violstämman. I de senare äro infogade präktiga anvisningar för uppförandet. Företaget är värt all uppmuntran och man vill gärna hoppas att det intresse för denna sköna och djupsinniga passionsmusik, som redan begynt spira skall växa sig allt starkare och att utgivaren skall känna sig uppmuntrad till fortsatt utgivande av kantater från de klassiska mästararnas förråd. Och helst att han skall kunna se sig i stånd att få dem utgivna i ordentligt nottryck.

A. A.

Körsången, häfte I. Sångsamling för blandad kör, utgiven av Sveriges körförbund, Pris 1:50. *Otto Olsson:* Davids 121 psalm och Advent: partitur med ackompanjemang för orgel eller piano; *I. Widéen:* I Husaby. Pris vardera 2 kr. Sveriges Körförbund.

Första häftet av den av Sveriges Körförbund startade sångsamlingen. Körsången innehåller dels kyrkosånger dels profankörsånger för blandad kör. Den bjuder gammalt och nytt. Man återser med nöje Otto Olssons Nyårshymn: Jag lyfter mina ögon upp till bergen, till vilken även partitur med orgel utgivits och David Wikanders Påskhymn. Ny är den tidigt bortgångne kompositören Knut Håkanssons Motett för botdagen: Av djupen ropar jag till dig, Herre, intressant med sitt noggrannt genomarbetade ingångstema och en andra sats med ett nytt motiv genomfört i kanon. Av det övriga innehållet fånglar jubilarer I. Widéens kompositioner intresset. Av hans I Husaby föreligger samtidigt partitur med ackompanjemang för orgel eller piano.

A. A.

Ledigförklarade Kyrkomusikertjänster.

A) Enbart kyrkliga tjänster.

I Vanstad (adr. Åsperöd, Malmöhus län) sökes senast 14 april.

B) Förenade med folkskollärartjänst.

I Holm (adr. Hjälstaby, Uppsala län) sökes senast 31 mars. Skolform B 3. Lön 225 kr.

I Veckholm (adr. Veckholm, Uppsala län) sökes senast 31 mars. Skolform B 1. Lön 600 + avkastning av klockarejord c:a 75 kr.

I Kungs Barkarö (adr. Valskog, Västmanlands län) sökes senast 2 april. Skolform B 1. Lön 600 kr.

I Stora Mellösa (adr. St. Mellösa, Örebro län) sökes senast 2 april. Skolform B 1. Lön 800 kr.

I Södra Råda (adr. Gullspång, Värmlands län) sökes senast 3 april.

I Svinhult (adr. Svinhult, Östergötlands län) sökes senast 8 april. Skolform B 2. Lön 500 kr.

I Östanby (adr. Östra Emtervik, Värmlands län) sökes senast 15 april. Lön 700 kr. Se annons! Omslaget sid. III.

I Väne-Ryr (adr. Ryr, Älvsborgs län) sökes senast 22 april. Skolform B 1. Lön 600 kr.

I Bäckebo (adr. Bäckebo, Kalmar län) sökes senast 22 april. Skolform B 2. Lön 500 kronor.

M. J. & H. Lindegren

Orgelbyggare

Göteborg

Telefon 42638

Postadress: Göteborg 7

Telefon 42638

Tillverkning av Piporglar enligt tillförlitliga, länge beprövade system, anpassade efter vårt lands klimatiska förhållanden. Alla delar tillverkas omsorgsfullt och av bästa material. Egen tillverkning av pipor.

Våra orglar hava av herrar musikdirektörer och organister erhållit de högsta vitsord för såväl vacker intonation som exakt och behaglig funktion.

Renoveringar och omställningar utföras omsorgsfullt.

N. O. Raasted op. 58

18 Orgel-choraler

Pris Kr. 2:50

Anmäld av mus.-dir. Waldemar Ahlén i febr.-numret av denna tidskrift. Rekvirera från

Nordiska Musikförlaget

Regeringsgatan 35, Stockholm.

Herman Nordfors & Co.

PIPORGELFABRIK LIDKÖPING.

Tel. Kontoret 145.

Tel. Bostaden 592.

Tillverkar piporglar efter nyaste konstruktioner. Moderniseringar, insättning av elektrisk bälgdrift och stämningar utföras omsorgsfullt. Finaste intyg från framstående musici. Dispositions- och kostnadsförslag på begäran omgående gratis.

Folkskolläartjänsten i Östanby, förenad med organist-, klockar- och kantorsbefattningen i Östra Emterviks förs. Värml. l., sökes inom lagstadg. tid. Som lärare lön enl. lag. För organist-, klockar- och kantorsbefattningen utgår lön med 700 kr. Ledning och övning av kyrkokör önskvärd. B. l. form tillsvidare. Slöjd och f. n. yrkesbest. fortsättn. skola. Dagliga bussförbindelser med Karlstad samt det närbelägna Sunne.

Kyrko- och Skolrådet.

Adr.: Östra Emtervik.

VACKRA STILRENA

Gravvårdar

Bästa material

Omsorgsfullt arbete

Förmånliga priser.

Bröderna Styrenius

Stenhuggeri A.-B., Västervik

NYA HYMNER

Passionstiden: J. Blomqvist: "Tålig, stilla". Pris 7 öre.

J. Lindegren: "Din synd, o värld, besinna". Pris 7 öre. — J. Bach: "Lik Petrus jag på villans stig". Pris 7 öre. — J. Schein: "Måste ock av törnen vara". Pris 10 öre. — S. Calvisius: "O Du, vår Herre Jesu Krist". Pris 7 öre. — J. Bach: "Omkring ditt kors, o Jesu kär". Pris 7 öre. — H. Hassler: "Se vi gå upp till Jerusalem". Pris 10 öre.

Långfredagen: A. Wideman: "Ack, i döden skall min anda". Även vid jordfästning. Pris 7 öre. — J. Morén: "Ditt lidande har nått sitt slut". Körkoral för Långfredagens aftonsång. Pris 7 öre.

Tidigare ha vi utgivit 23 hymner för Passionstiden och Påsk. Förteckning gratis och portofritt.

SVENSKA KYRKANS
DIAKONISTYRELSES BOKFÖRLAG

ÅKERMAN & LUNDS

NYA ORGELFABRIKS AKTIEBOLAG

KUNGL. HOVLEVERANTÖR

Tel. 26

SUNDBYBERG

Tel. 26

TILLVERKNING AV PIPORGLAR

för kyrkor, kapell och konsertsalar.

OM- OCH TILLBYGGNADER,

reparationer, omställningar och rengöringar av gamla orgelverk, samt inmontering av elektriska blåsverk utföras.

Uteslutande svenskt material och arbete.

F. n. hava vi beställningar å orgelverk till:

Sandvikens nya kyrka	3	manualler,	36	register
Högsby kyrka	2	”	25	”
Kusmarks nya kyrka	2	”	23	”
Påskallaviks kyrka	2	”	15	”
Närs kyrka	2	”	12	”
Källunge kyrka	1	”	8	”

OLOF HAMMARBERG

Postadr.: NYA VARVET. Tel. GÖTEBORG 447 50.

**Fabrik för tillverkning av piporglar.
Bästa material och konstruktion.**

**Moderniseringar av äldre verk och
ställningar utföras omsorgsfullt.**

Inmontering av elektriska blåsverk.